

Wilde kamhoenders zijn ook fazanten!

Het is de hoogste tijd om een aantal misverstanden omtrent de wilde voorouders van onze kippen uit de weg te ruimen.

Weinig mensen realiseren zich hoe belangrijk die ene fazantensoort, de kip, voor de culturele en economische ontwikkeling van de mensheid geweest is en nog altijd is.

Wanneer de kip voor de eerste keer gedomesticeerd werd is moeilijk te achterhalen.

Heel vaak wordt de oude cultuur uit de Indusvallei als de bakermat van de kip aangenomen, maar anderen betwisten dat en zoeken de oorsprong liever in Thailand, Myanmar of zelfs China. Zeker is dat de dieren inderdaad al duizenden jaren geleden door de Chinezen gehouden werden en dat er in de vallei van de koningen te Luxor in Egypte een afbeelding van een kip te zien is die bijna drieduizend vijfhonderd jaar oud is.

Tekening van een haan afkomstig van 'De Vallei der Koningen' te Luxor (Egypte). Ze dateert van de achttiende dynastie (1424 – 1123 voor Christus).

De gedomesticeerde kip stamt, naar alle waarschijnlijkheid, af van de soort *G. gallus*. De domesticatie zou dus in de Indusvallei in India, waar men 4000 jaar geleden al aan hanengevechten deed, hebben plaatsgevonden. Volgens anderen waren er echter 8000 jaar geleden al gedomesticeerde kippen in Zuid-China. Deze theorie is gebaseerd op fossiele vondsten. Japanse onderzoekers kwamen dan weer tot de vaststelling dat de ondersoort *G. g. gallus* volstond als voorouder van al de gedomesticeerde kippenrassen, maar Zweeds onderzoek kon dit weerleggen met een studie waarin ze het *Yellow Skin* gen gebruikten om de hybride oorsprong van de gedomesticeerde kip te verklaren. *G. gallus* heeft voor dit gen het *White Skin* allel en heeft daarom grijze poten. Heel wat gedomesticeerde kippen hebben echter gele poten en een gele huid door aanwezigheid van het *Yellow Skin* allel. Dus hoewel gedomesticeerde kippen vele kenmerken vertonen van de wilde *G. gallus*, moet het *Yellow*

skin allel een andere oorsprong hebben. Men vermoedt dan ook inmenging van *G. sonneratii* tijdens de domesticatie, vermits deze soort het *Yellow Skin* allel wel heeft.

Volgens historici werden kippen in eerste instantie gehouden voor religieuze aspecten en hanengevechten en niet voor het vlees of de eieren. Ze zouden eerst in het verre oosten en in Egypte, Perzië en Kreta geïntroduceerd geweest zijn. Vervolgens kwamen ze via handelsroutes rond 700 v.Chr. Europa binnen. Ze werden eerst doorheen Griekenland verspreid en daarna ook doorheen Italië. Ongeveer 100jaar later werd de kip ook bij de Germanen en Kelten geïntroduceerd. De vondst van bronzen sporen voor vechthanen bij opgravingen in Engeland, tonen aan dat de Kelten al kippen hielden, lang voor de Romeinen er binnenvielen. Wanneer ontdekkingsreizigers in de 16^e eeuw de eilanden van de Stille oceaan bezochten, vonden ze ook daar gedomesticeerde kippen bij de inwoners. Uit onderzoek bleek dat Polynesische stammen al 3000 jaar lang kippen introduceerden op deze eilanden. Vanuit Europa bereikte de kip tenslotte ook Noord en Zuid Amerika. Vanwege haar uitstekend aanpassingsvermogen aan de meest verscheidene omgevingsfactoren werd de gedomesticeerde kip dus al snel een kosmopolitische vogelsoort.

In de systematiek vinden we de kamhoenders terug bij de Hoendervogels of Galliformes, in de familie der Fazantachtigen of Phasianidae. Ze behoren alle tot het geslacht *Gallus*, dat vier soorten omvat:

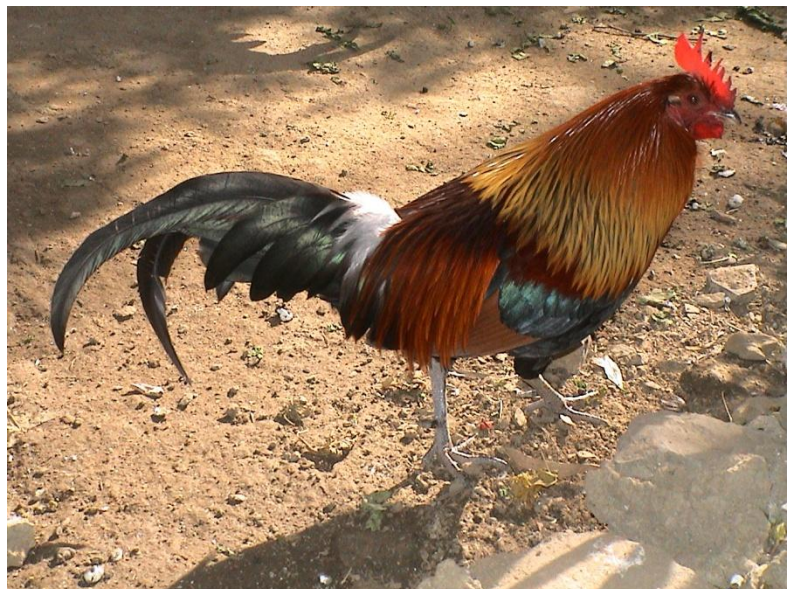
1. *Gallus gallus* of het Rode Kamhoen (en niet “bankivahoen”, zoals de soort nog altijd verkeerdelijk genoemd wordt) dat het grootste verspreidingsgebied heeft. We vinden het van Pakistan over Nepal, India, Birma, Vietnam tot zuidwest China in het noorden. Verder komt het ook meer zuidwaarts voor in Thailand, Maleisie, Singapore en op Sumatra, Java en Bali.
2. *Gallus sonneratii* of het Sonnerat-hoen, soms ook ‘grijs kamhoen’ genoemd, wordt aangetroffen in het zuidelijk deel van India.
3. *Gallus lafayetii* of het Lafayette-hoen, soms ‘geel kamhoen’ leeft enkel op het eiland Sri Lanka (het voormalige Ceylon) en
4. *Gallus varius* of het Groene Java-hoen vinden we op Java, Bali en Lombok en een reeks andere eilanden van het Soenda archipel.

Al deze kamhoenders hebben de houding en het gedrag van fazanten.

Het meest opvallende kenmerk van het geslacht *Gallus* is dat de hanen op de kop en onder de keel opvallende vlezige aanhangsels dragen ('kam' en 'lellen') die bij de hennen echter nauwelijks te zien zijn of geheel ontbreken.

Bij de hanen wordt de staart opvallend laag gehouden en hij bezit slechts één paar opvallend lange sikkelveren. Vooral de halsveren zijn bijzonder kleurrijk. De hennetjes zijn weinig opvallend en bezitten een typische bruine schutkleur.

1. De hanen van het Rode Kamhoen hebben een diep-getande rode kam en de voornaamste veer kleuren zijn zwart voor het lichaam en oranjegeel tot rood

voor de halsveren en de achterrug. De hennetjes zijn donkerbruin op de rug en roze op de borst met een oranje-gele nekveertekening.

In zijn oorspronkelijk leefgebied wordt ook deze soort bedreigd door het oprukken van de mens, net zoals dat voor de meeste andere fazantensoorten het geval is. Een bijkomend probleem dat uniek is voor het rode kamhoen, is het feit dat met de mens ook de gedomesticeerde kippen zich verder en verder verspreiden. Het gevaar is dus zeker niet denkbeeldig dat na verloop van tijd, heel wat wilde populaties door kruisingen met hun tamme nazaten, genetisch besmet raken of het al zijn, waarbij hun natuurlijke biologische eigenschappen verdwijnen. Het conserveren van natuurzuivere stammen, zowel in het wild als in beschermd milieu, lijkt dus een dwingende noodzaak.

2. Bij het Sonnerat-hoen valt vooral het halsbehang van de hanen op. De lange grijze nekveren bezitten naar hun uiteinde toe lakplaatjes die wit tot oranje gekleurd zijn. De kam is hoog en ondiep getand. De hennetjes hebben een bruine rugkleur en een mooie geschelpte wit-bruine borsttekening.

In de 19de eeuw werden duizenden hanen uit de natuur geroofd en gedood voor hun fel begeerde halsveren. De nekveren met het opvallende oranje wasplaatje, werden gebruikt bij het vliegvisserij. Gedurende de 20ste eeuw kwam de soort op de CITES lijst terecht en nam de jacht op *G. sonneratii* af. Men kweekte de benodigde hanen in nu gevangenschap, waarbij jammer genoeg ook tamme kippen ingekruist werden om de dieren minder wild te maken.

3. Het meest opvallende aan de haan van het Lafayettehoen is de grote ovale zwakgetande kam met een helgele vlam erin.

Merkwaardig is dat deze soort midden tussen de twee kinlellen soms een klein derde keelelletje draagt. De lichaamskleur is geel, oranje en blauw. De hennetjes zijn op de rug wat lichter bruin gekleurd, maar hebben een duidelijke bloktekening op de vleugels, terwijl de borst wit is met een fijne zwarte tekening.

G. lafayetii is niet bedreigd en

de populatiegroei is nagenoeg overal positief. Het hoen, dat trouwens de nationale vogel is van Sri-Lanka, heeft kunnen profiteren van maatregelen die getroffen werden in 1992 ter bescherming van de bossen.

4. De haan van het Groene Java-hoen heeft dan weer een grote ongetande kam en slechts één grote keel. Kam en keel zijn roze-rood, blauw en geel gekleurd. Het lichaam van de haan is overwegend zwart en groen van kleur. De hennetjes vallen op door hun slanke bouw en kaneelbruine lichaamskleur.

Sinds lang wordt *G. varius* in gevangenschap gehouden en gekruist met gedomesticeerde kippen door de plaatselijke bewoners. De mannelijke hybriden ('*Bekisars*' genaamd) hebben een mooie roep die van op grote afstanden te horen is. Oorspronkelijk werden deze hybriden meegenomen op vissersboten op de Indische oceaan om contact te houden tussen de schepen (mist en windvlagen zijn veel voorkomend op de Indische Oceaan).

Alleen binnen de soort *G. gallus* werden vijf ondersoorten beschreven: het Cochinchinees rood kamhoen *G. g. gallus* (Lin. 1758), het Indisch rood kamhoen *G. g. murghi* (Robinson en Kloss 1920), het Tonkinees rood kamhoen *G. g. jabouillei* (Delacour en Kinnear 1928), het Birmaans rood kamhoen *G. g. spadiceus* (Bonnaterre 1791) en het Bankivahoen of Javaans rood kamhoen *G. g. bankiva* (Temminck 1813) (Delacour 1977).

Uit balgenonderzoek van meer dan 300 museumspecimens (musea van Tring (GB), Parijs (Fr), Berlijn (DI) en Leiden (Ne)) door de EJFG kwam *G. g. bankiva* als enige valabele ondersoort of misschien zelfs soort naar voren. Wetenschappelijk onderzoek op basis van DNA lijkt dit inmiddels te bevestigen. Verschillen tussen de andere vier continentale vormen zijn immers niet constant en waarschijnlijk te wijten aan variatie in frequentie van dezelfde

genen. Het enige duidelijke morfologisch verschil is de kleur van de oorschijven, die wit is in het zuidelijk deel van het verspreidingsgebied en rood in het noordelijk deel.

Het is een regelrechte belediging te stellen dat deze prachtige dieren op doodgewone kippen zouden lijken. Wel is het zo dat we bij de hedendaagse kippenrassen - de afstammelingen van onze wilde kamhoenders dus - een aantal vormen en kleuren aantreffen die aan hun verre voorouders herinneren, wat volkomen normaal is.

Toch zijn er een aantal belangrijke verschillen tussen de wilde kamhoenders en hun moderne afgietsels.

Een daarvan is dat de hanen van het rode kamhoen en het Sonnerat-hoen een zogenaamde eclipsrui kennen. Tijdens de zomermaanden verliezen ze namelijk hun opvallend gekleurd halsbehang en vervangen dit door korte, bescheiden zwart gekleurde, nekveren. Het uitblijven van eclips-rui bij een dier wijst er welhaast zeker op dat het 'kippenbloed' bezit, daar een dergelijk overgangskleed bij tamme kippenrassen nooit wordt aangetroffen. Een aantal andere verschillen zijn de korte kraai, het beperkt aantal eieren in een legsel (5-6) en de zeer dunne huid, waardoor de dieren bij het vastnemen zeer gemakkelijk 'veren laten'.

Het is betreuenswaardig dat er in de bestaande fazantencollecties van zoo's en vogelparken en bij particulieren steeds minder wilde kamhoenders aangetroffen worden. Als we ergens toch eens een stelletje ontmoeten, zijn ze vaak van een erg dubieuze kwaliteit. We weten uit het verleden dat het voortbestaan van een soort of ondersoort vaak te danken is aan het uitwerken van een kweekprogramma met de in beschermd milieu gehouden dieren. Ook hier is

er dus voor de ernstige liefhebber nog heel wat werk aan de winkel!

Een belangrijke zorg is het feit dat wij over onvoldoende volièrecapaciteit beschikken om de verschillende vormen (soorten, ondersoorten) kamhoenders in beschermd milieu te bewaren. Daarom zoeken wij voortdurend mensen met ervaring die bereid zijn om één of meer volieres beschikbaar te stellen om raszuivere dieren te houden. Raszuiver van soort, maar ook van ondersoort. Omdat er zoveel 'rommel' als echte kamhoenders op de markt komt, is het echt geen sinecure het kaf van het koren te scheiden. Het is dan ook verheugend dat de World Pheasant Association in het kader van het Vietnam Project een aantal jaren geleden 2,3 Rode Kamhoenders beschikbaar heeft gekregen van de dierentuin van Hanoi. Het betreft hier nakomelingen van een in het wild aangetroffen legsel van de ondersoort *Gallus gallus gallus*. Dit zijn prachtige vogels met mooie witte oorschijven. Jammer genoeg blijken deze dieren echter zeer gevoelig te zijn voor ziekten, zodat we er tot nu toe nog niet in geslaagd zijn een behoorlijke populatie in beschermd milieu uit te bouwen en er maar af en toe nafok ter beschikking komt.

Gelukkig zijn er in het verleden ook liefhebbers geweest die er zorg voor hebben gedragen dat hun dieren nooit met andere types of met tamme kippen gekruist werden. Op die manier beschikken we ook over een kleine populatie rode kamhoenders met rode oorschijven.

De kweek met het Lafayette-hoen en zeker met het Sonnerat-hoen is de laatste jaren dan weer meer succesvol geweest, zodat daarvan regelmatig vogels ter beschikking komen. Ook van het groene kamhoen is weer kweekmateriaal aanwezig, maar deze soort is nog gevoeliger en moeilijker te houden en te kweken dan de drie andere. Liefhebbers uit meer zuiderse oorden schijnen met deze dieren meer succes te hebben.

Wie meer informatie wil over onze werkgroep of wie wil meewerken aan onze projecten, kan een kijkje nemen op de website <http://ejfg.wpa-benelux.info/nl/ejfg.html>